

№. 11. 228.

LIIRUV LUGEMIK * SEERIA „TALLINNA“

A. OENGO-JOHANSON

TALLINNA TOOMPEA

T. L. XII ALGKOOLI JUURES KOOND.
ÜLDÕPETUSE ÕPET. RÜHMIKU VÄLJAANNE.

TALLINNAS, 1930. A.

A. II. 228.
LIIKUV LUGEMIK

SEERIA „TALLINNA“

A. OENGO-JOHANSON

TALLINNA TOOMPEA

TALLINNA LINNA XII ALGKOOLI JUURES KOOND.
ÜLDOPETUSE ÕPETAJATE RÜHMIKU VÄLJAANNE.

TALLINNAS, 1930. A.

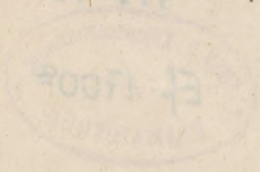
LIIVU LUGEMIK SEERIA "TALLINNA"

A. OENGO-JOHANSON

TALLINNA
TOOMPEA

1930:1329.

TALLINNA LIIKA XI ALGKOOL JUREZ KOOKID
ÜLÕPÕETISE ÕPETAJATE RÕHMIST VÄLJAND

A/S „Ühiselu“ trükk, Tallinn

Saateks.

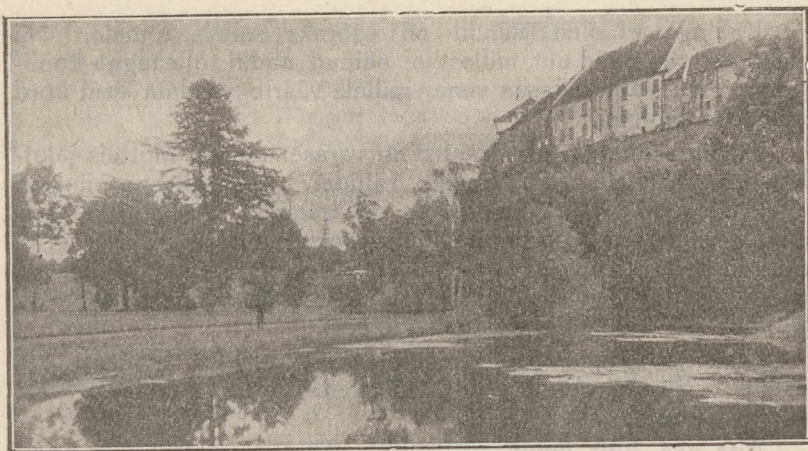
Nagu „*T. sadam ja laht*“ on seegi raamat mõeldud koduloolise vestena. See käsitab Toompead — Eesti kõrgema võimu asupaika. Lähtudes Toompea nüüdisaja elust ja olukorrast, püüab raamat — nii-palju kui see näis võimalikuna sel astmel — peatuda Toompea minevikul.

Kuna Toompea pakub liigagi mitmekesist ainet, mida meie raamatu kitsais piires raske siduda, ei eeldagi see veste olla käsituslaadilt põhjalik. See tahab vaid olla lugemispalaks peale õppekäiku ja aine igakülgset vaateõpetuslikku käsitlemist.

Kuna esimene raamat on leidnud palju sõpru ja tarvitajaid niihästi Tallinna kui teiste linnade ja maakoolide õpetajate hulgas, loodame ametikaaslaste heatahtlikku suhtumist sellelegi tööle.

Rohket tänu avaldan siinkohal lahke kaasabi eest härra välisminister Jaan Lattikule, pr. J. Ollikule, härradele linna arhivaridele O. Greiffenhagenile ja R. Kenkmannile, härra Parikasele j. t.

Autor.

Tallinnasse saabudes.

Hommikune rong peatub Tallinna jaamas. Pärast pikka unetut ööd umbses vagunis erutab mõnusalt jahe välisõhk. Terav valgus sunnib pilukile väsinud silmad.

Varustatud kõigi oma mitmekesiste pakkide ja kompsudega, trügib pikk reisijate-juga läbi jaamahoone välja tänavale.

Avaraks ja ilusaks on nad teinud Tallinna jaamaesise — nii mõtlen peatudes jaamahoone laial kivitrepil. Naudin viivuks vana Toommäe auväärt tumma tervitust kõrgel üle raagpueliste vallide, üle moodse tänavliikumise põriseva ja tuututava tõtamise.

Olen elanud Tallinnas mõnegi hea noorpõlve aasta õppides ühes siinses keskkoolis. Siis viis mind maailmasõja keeris kaugele kodumaalt. Saabudes Saksa sõjavangist peatusin vaid mõne päeva kodukülas ja astusin vast lahti puhkenud vabadussõtta. Hiljem põdesin pikki aastaid raske haava tagajärgi. Sain riigilt asundustalu. Vaevaliselt hakkasin seda korraldama omaste abil. Muudegi sidemetega köitis elu mind kauge kodukolkaga.

Pärast pikemat vaheaega toovad mind sugulaste ja minu enda isiklikud asjatalitused täna jälle kord Tallinnasse.

Kahjugi, et olen jäänud nii võõraks sellele linnale. Nii palju on siin nüüd uut, millest ei näinud undki tolleaegne koolipoiss. Nii palju on siin vana, millele väärib vaadata veel kord täismehe pilguga.

Ei taha tülitada ametiasutisi nii varasel tunnil. Mõtteis jalutlen n. n. Schnelli tiigi äärseil vallidel. Ilus puistee magab alles talveund. Märtsikuu päike on äratanud varakevadisi eelaimusi vaid noorte kastanite lõunapoolseis okstes. Saare süsimustad teravatahulised pungad ei näi veel uskuvat keskpäeva meelitusi; talvised ööd hoiavad oma võimuses veel maakamara ja kõva jää Schnelli tiigi tumedal veel.

Uisu- ja kelgumehed on alles mujal ametis. Sellest too vaikus. Siiruvirulised jäljed jää siledal pinnal kõnelevad veel eilsest lõbust.

Aga näe, juba ilmub siia tänagi kaks väikest varajast karujuntsi vanaema saatel, vedades järel tibatillukest kelku. Vanaema hoiab lapsi eemale tiigi keskpaigast.

„Kas teate, tädi, — mõtlen, — see tiik on ka äärtes juba kolm-neli m sügav (muda ühes arvatud), nii siis küllalt kardev tav teie juntsidele, kui jää oleks habras. . .

Ei arvestanud keegi teie huviseid, kui kaevati see sügav kraav. Küllap sel oli omal ajal hoopis teine otstarve. . .

Vaadake, mu poisiklud, kui kõrgele tõuseb siinkohal Toompea kivine müür. Oma 45 m merepinnast, arvatavasti. Mitu väikest kelgukangelast valgeis sukk-pükstes läheb üksteise kukile, enne kui ulatume nii kõrgele? Siit alt vaadates tundub see kõrgus õige aukartustäratav minulegi, säärasele pika-koivalisele onule. Kaljuveerult vaatavad alla vanad kahe-kolmekordsed majad — siit vaadates nagu mängumajad. Kes kord tuli esimesena mõttele rajada siia oma asukoht?“

Kuid ei mõtle nemad mõlemad veel muust kui omast õnnelikust tänapäevast.

Alles mõne aasta pärast kuulevad nad üllatudes lugusid, mis sajandid põiminud nende praeguste mängupaikade ümber.

Kalevite kalm. Lindanise.

„... Kaugelt näen kodu kasvavat,
Kalevite kaljulinna: tammed müüridel toeksi,
kaljurahnud seinakatteks...“

Ilusa muinasloo on loonud eesti rahvaluule Toommäe tek-
kimise kohta.

Kalev, eesti rahva muinaskangelane, on surnud. Tema truu
naine Linda tahab lahkunud kaasa kalmule ehitada põlise mäles-
tusmärgi. Põlles kannab ta kokku kive, seni kui kalmule ker-
kib kõrge küngas -- praegune Toompea.

Kalevipoja ema ennast tema armastuse ja truuduse jõuga
tahab näha vanarahvas meie linna rajajana.

„Kalevipoja“ loo järele tahtis Kalevipoeg taadi kalmu kau-
nistuseks „kindlat seina ehitada, varjupaigaks vanadele, rahu-
urkaks raukadele, nutukambriks nõrkadele, leinakojaks leske-
dele“. Ta lähebki Pihkvast tooma laudu, kuid ehitamine jääb
Olevipoja hooleks. Viimane asub aegsasti tööle, ohverdades
ennem Uku kivil ja paludes jumalailt õnnistust oma tööle.

Nii on rahvas põiminud ühte luule ja tõelikkuse.

Teadlane aga tahab igalpool leida kindlaid andmeid ja tun-
nusmärke ning ainult nende varal luua lugusid kaugeist aega-
dest.

Tallinna asutamisest vana Eesti linnana on säilinud ainult
õige puudulikke ja kaudseid ajaloolisi andmeid. Nende põhjal
on raske kujutella selget pilti, missugune oli meie linna esimene
kuju, kuidas elasid tol ajal inimesed.

Õige vanasti, enne veel, kui siia asus inimesi, ulatus Lää-
nemer hoopis kaugemale maasse, kui praegu. Siis oli prae-
gune Tallinna asupaik lainetav meri. Praegune Toompea ula-
tus siis merest välja väikese järsu saarena. Hiljem tahenes
ümbrus; merekallas kerkis kõrgemale. Toompea jäi kõrge
mäna mere ja endise ranna (pankranniku, liivaluidete) vahele.
Ümbruskonna maa oli niiske ja soine; ta kandis Reveli-
maa nime.

Rahvas leidis sõja ajal varju Lindanise maalinnas, nüüd-
sel Toompea mäel. Millal see asutatud, ei ole täpsalt teada.
Arvatakse, eestlased leidsid selle paiga kohe pärast seda, kui

nadčasusid Läänemere kaldaile (nii siis, enam kui tuhat aastat tagasi) ning ehtasid siia oma suurema ja tähtsama maalinna. Kõrguselt ületas Lindanise kõik teised maalinna. Põhjast ja läänest oli mägi juba looduse poolest järsk ja ligipääsmatu. Ei olnud siia tarviski kaevata vallitagust kraavi nagu mujale. Lõunapoolne serv oli madalam; siit peeti ühendust maaga. Et aga vaenlane ei kasutaks seda teed, oli siia tehtud kõrge mulla- ja kivivall, mida piiras väljast sügav kraav. Seespool valli asusid madalad puuhooned elamuiks sõjapõgenejaile ja kindluse kaitsjaile. Maalinn täitis kogu mäepinna ning oli seega avaram kui teised maalinna.

Sõdida tuli eestlastel sel ajal mitmegi vaenlasega. Sõjakad skandinaavlastel korraldasid siia omi „vikingikäike“. Neile hakkas siitpoolne rahvas hiljem vastama samasuguste röövkäikudega, tuues koju rikkalikku sõjasaaki. Kuid iga õnnestunud retk võis esile kutsuda kättemaksu-sõjakäigu vaenlaste poolt. Ka idapoolsed vaenuväed laastasid sagedasti meie maad, põletasid elamuid, röövisid varandusi, ajasid ära karja. Sakslased tungisid siia oma sõjavägedega.

Ei ole aga vanemas ajaloos teateid, et Lindanise maalinn oleks alistunud neile vaenlasile. Tema haruldane ligipääsmatus hoidis selle kindluse puutumatuna mitusada aastat.

Tallinna — Taanilinn.

Mõni päev enne Püha-Viituse-päeva — 15. juunil 1219. a. saabub praegusse Tallinna lahte suur Taani sõjalaevastik hulga sõjameestega. Nende eesmärgiks on võita Revelimaa ning avitada siin Riia piiskopil levitada ristiusku. Sõjaväge juhib Taani kuningas Valdemar II, kellele tema kodumaal antud lisanimi „Võitja“.

Eestlased ei aima sõjakäiku. Alles küünlapäeva paiku samal aastal on käinud Harjumaal rüüstamas rüütliordu „ristivägi“. See on tulnud lõunast ja läinud samasse kaarde, jättes järele öuduse- ja hirmutunde rahva hulgas. Lõunasse on sihitud Reveli meeste tähelepanu. Kuid lõunast pole kuulda seekord vaenuvägede ilmutist. Rahvas püsib rahulikult suviste tööde juures. Linnas on vaid vähe inimesi — vahest ehk üksikuid vahte, võib olla ka mõni rauk ja haige. Tühja maalinna võta-

vad taanlased kohe oma alla, lammutavad osa neile mittetarvilikke kaitsevarustusi ja hakkavad samal kohal ehitama endile uut kindlust.

Pikselöögina rabab kõiki teade võõra sõjaväe maabumisest. On vaja kiiresti korraldada Eesti maleva. Et võita pisutki aega, otsustavad Eesti vanemad minna Taani laagrisse rahuliste sõnatega. Vahetanud taanlastega kingitusi ja lastes end ristida, lahkuvad nad laagrist, jättes võõrastele sõbraliku mulje.

Kolme päeva pärast on Eesti maleva lahinguvalmis. Viiest kohast tungib ta ootamatult kallale Taani laagriale.

Ehmunult ja üllatatult satuvad taanlased esialgu segadusse, ja võit kaldub eestlaste poole.

Hiljem ilmub aga umbes praeguse Kadrioru kohalt abiks taanlastele nende kaaslane — Rügeni vürst slaavi sõduritega. Ägedaim lahing lüüakse Kadrioru ja Toompea vahel praeguse linna kohal. Tugev ülevõim sunnib taganema eestlased, kes peavad jätma oma verega niisutatud pinna kauemaks ajaks võõra võimu omanduseks.

Nii on eestlased kaotanud ka oma tähtsaima maalinna. Võõrad oskavad vägagi hinnata selle head asupaika. Nad viivad lõpule oma kindluse ehitused, suurendades seega veel enam Toommäe loomulikku ligipääsmatust. Rahvasuus kannab uus linn „Taanilinna“ nime, mis ajajooksul lüheneb „Tallinnaks“. —

Suurest lahingust nüüdse Tallinna kohal 1219. a. on säilinud mitmedki kirjeldised, neist mõned õige muinasjutulist laadi. Nende järgi kujunenuvat lahingukäik umbes nii:

Eestlased on ootamatult tunginud Taani laagrisse. Nad on tapnud piiskopp Theodorichi, pidades tema toredat telki kuninga omaks. Kuninga elu on seekord päästetud, kuid hädaoht on siiski suur. Härdas palves langeb põlvili kesk lahingukeerdu piiskopp Andreas. Ta palub Jumalalt võitu ristiusule paganate üle. Korraga selgineb õhtusse pimedusse mähitud taevas. Helendades langeb piiskopi väljasirutatud kätele punane lipp, mille keskel suur valge rist — ristisõja tunnusmärk. Selle lipuga tormab piiskopp sõjameeste hulka. Need vaimustuvad ja võidavad paganad-eestlased.

Muidugi, ei tea ajalugu kinnitada seda lipu taevast langesemise lugu. Küll on aga tõenäolik, et valge ristiga punase lipu all taanlased läksid lahingusse. Võib-olla saatis selle Rooma paavst Taani kuningale. Paavsti peeti sel ajal Jumala maa-pealseks asendajaks — see läheks jutu sisuga ligikaudu ühte.

Kuna võit eestlaste üle oli taanlastele õige tähtis, võetigi ehk selle mälestuseks see lipp jäädavalt Taani riigi lipuks (nn. „Dannebrog“) ja ka riigivapi kujuks.

Kuna sündmus on ka Tallinna — Taanilinna — asutamisega lähedas ühenduses, omandas ka Tallinna linna väike vapp ja hiljem ka Harjumaakonna vapp sama kuju — valge rist punasel pinnal.

Üles Toompeale.

Tükk aega olen jalutanud meelde tuletades neid vanu lugusid.

Nüüd on vaja rutata üles Toompeale ja hakata ajama asju. Lähen üles siitsamast — Patkuli*) trepist.

Pahemale ja paremale loogeldes võidab kõnnitee järsu mäe kõrguse. Igal käänakul peatun ja vaatan alla. Kõrgemal muutub pilt ikka laiemaks ja kirjumaks.

Esiplaanil Schnelli tiik, ümbritsetud siia-sinna tiirlevate kõnniteedega. Jaamahoone kaubaaitadega; risti-rästi põimitud roobaskava tagavaravagunite ja suitsevate veduritega; raudteetehased ja muud raudteemajad. Tärisedes ja heledalt vilistades saabub praegu üle viadukti Nõmme elektrirong, tuues pealinna neli vagunitäit tõttavaid inimesi. Kirjamappidega, turukorvidega, raamatupampudega valgub neid linna tänavaile ja siia Toompealegi.

Kaugemal silman linna Elektriama ja Gaasivabrikut ja Puhk ja poegade kõrget jahuveskit. Edasi vaadates paremalt vasakule näen Kalamaja linnaosa ja siis kuulsat Pelgulinna.

Sihvakas noormees, kes peatunud siinsamas trepi viimasel astmel, ulatab mulle pikksilma.

*) Patkuli trepp on ehitatud võrdlemisi hiljuti (umbes 30 a. tagasi). Oma nime on see saanud, nähtavasti, viimaselt rootsiaegselt asekuubernerilt D. F. Patkul'ilt. Kuulsal Joh. Reinhold Patkul'il ei ole selle nimetusega midagi ühist. „Schnelli“ nimetuse sai tiik omal ajal selle kaldal asunud hästi tuntud aednikult. Vana Schnell oli suur lastesõber. Omal kulul korraldas ta neile tiigil liuvälja. Vist on küll mudilased esimesed tiigile nime andjad. Tiigiäärne puistee on ühel ajal Patkuli trepi ehitamisega asutatud viimase sakslasest linnaeape J. V. Huecke'i poolt. Hiljem on seda järk-järgult täiendatud. Oma viimase ilusa välimuse eest võlgneb ta kõige rohkem tänu praegusele linnaaednik Lepale.

„Soovite ehk vaadata?“

Kasutan tänades juhust.

Veel kord libiseb silm üle majade-rägastiku, kus märkan hulga uuemaid ehitisi — viimase aja saavutisi. Punased omnibused ronivad tänavail majade vahel nagu lepatriinud; neid tuleb Koplist, Pelgulinna, Kalamajast....

Kaugel silmapiiril aga heleneb vast jääst vabanenud meri oma saarte, poolsaarte ja neemedega, mis paistab siit ülalt nagu maakaardi joonisena.

„Ilus vaadel!“ ütlen.

„Ilus küll. Kuid veel omapärasema leiade vaadates alla nn. Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi rõdult. Seal avaneb teile vaade linnulennult vanale südalinnale. — Kuid siit Toompealt alla vaadates saate igalpool suurepärase pildi. — Olete võõras Tallinnas?“

„Olin siin päris kodune omal ajal. Kuid praegu oleksin teile väga tänulik, härra, kui võtaksite vaevaks mind pisut juhatada. Mul on asja Toompeale.“

„Ka minu ametikoht on siin. Lähme ühes. Vast seletate lähemalt, kuhu just soovite minna.“

Toompea tänavail ja ametiasutistes.

Jõuame Rahukohtu õue.

„Kas teil on tegemist Rahukogus? Või soovite minna mõne rahukohtuniku või kohtu-uurija jutule? Kõik need leiata siit-samast suurest kivimajast.“

„Ei, kohtulikku asjaajamist mul täna ei ole.“

Läheme mööda vaevalist kõnniteed Rahukohtu tänaval.

„Nende igivanade majade vahel käies ei tahaks nagu uskudagi, et all linnas kihab XX sajandi elu“, ütlen.

„Pole ühtigi!“ tähendab mu uus tutvav: „Küllap meie sajand ulatub siiagi. Müürid on jäänud samadeks, aga elu nende vahel on teine.“

Tuututades tuleb meile vastu läikiv sõiduauto. Vaevalt jätkub tänava laiuselt moodsale sõidukile.

„Eks ole uue elu tunnus see eestlasest härra oma tõldautos siin vanas Eestimaa rüütelkonna kantsis.“

Oleme jõudnud välja Toomkiriku*) platsile. Peatun pisut, vaadeldes vana 700-aastast pühakoda, meie praegust piiskopi-

*) Toomkirikut käsitleme lähemalt ühes järgnevaist raamatuist: „Tallinna kirikud“.

kirikut. Avaral platsil, kesk siia suunduvaid kitsaid tänavaid, vanade viltuvajunud pärnade vahel pakub ta õige auväärsse pildi.

„Vaadake, tore romaani ehituslaadis maja ilusate kolonnidega esiplaanil. See on endine rüütelkonna maja. Nüüd asub siin välisministeerium. See maja ei ole kuigi vana, läinud sajandi 40-tes aastates ehitatud. Üks tiib ainult, mis asub Kohtu tänaval, on palju vanem.“

„Mis ajajärgust te arvate olevat üldse pärit suurema osa Toompea maju?“

„Suurem osa on igatahes ehitatud pärast 1684. a.“

„Miks nimetate just seda aastat?“

„Sel aastal oli Toompeal suur tulekahi. Nagu ehk teate, on Toompea üldse mitmel korral olnud suures tuleohus. Siia on ju raske saada vett. Kuna Toommägi on kõrgem Ülemiste järvest, ei saa siin kasutada neid soodustusi, mis on olemas all-linnas, loomulikult, kõrgemal asuva veereservuaari tõttu. Suur Tõnismäe veetorn, mis varustab praegu Toompead veega, valmines alles 1893. a.

6. juunil 1684 a. kell 9–10 hom. puhkenud tuli lahti Rutu tän. keskpaias. Puhunud tugev lõunatuul. Ennem veel, kui saadud aru hädaohu tõsistusest, süttinud naabruses Toomkool — ka puumaja sel ajal. Siis veel teisi maju. Kogu Rutu ja Kooli tänava vahe olnud suur tulemeri. Kustutamise vahendid olnud väga viletsad. Üksikud kaevud saanud peagi kuivaks. Veepuudus ja üha kõvenev tuul teinud võimatuks tule sumbutamise. Põlevate majade päästmisele ei võidud mõeldagi. Igaüks olnud vaid ametis välja kandes väärtuslikumaid asju oma elamust. Toomkooli tän. olnud tol ajal suletud müüriga. Nii sulges siis tuli ainsama väljapääsutee all-linna poole. Ei jäänud üle muud nõu, kui kanda kõik päästetud asjad teisele poole kalju äärel. Kui ka seal süttinud tuli, loobitud kõik kraam ülalt mäest alla. Kitsais tänavais lämbutanud inimesi suits ja suur kuumus. Ainsam pääsetee olnud alla hüpata elu ja surma peale, või jälle laskuda alla voodilinast tehtud kõie abil.

Toomkirik seisnud kesk tulemerd. Seda vaneimat*) kirikut meie linnas tahetud kaitsa kõige pealt. Otsitud inimest, kes oleks julgenud minna maha lõhkuma kivise kiriku puust torni. Torn võtnud aga ennem tuld. Rutatud päästma kiriku varandust. Ka see loobitud mäest alla. Kirik põlenud maha ühes ilusa oreli ja kelladega, ühes kõigi kunstiväärtustega. Võlitud haakambreis võtnud tuld isegi puust kirstud.

Õhtuks k. 6 olevat tuli lõpetanud oma töö. Toompeast oli järele jäänud vaid kivihiunnik.

Teisel päeval nähtud õnnetuid inimesi otsivat ahervartes kaduma läinud varanduse jäänuseid. Toomkiriku katuse ülessulanud vasktahvlite ja kirikukellade metall korjatud kokku.

*) Toomkirikut nimet. vanades kirjades juba 1233. a.

Elukorterite hinnad tõusnud kolmekordseks. Elanud perekondi lahtise taeva all.

Pikkamööda ehitatud aga uuesti üles elumajad Toompeal. Kuid nüüd ei lubanud kuningas siia ehitada enam ainustki puumaja.

Terve Toompea pind olevat tulekahju järel üle meetri kõrguse prahiga kaetult kõrgemale tõusnud. Sellepärast ongi Toomkiriku põrand tänavast hulga all pool ja välisuks tundub eriliselt madal“.

„Kuid, vabandage, jutustasin sellest nii pikalt. Teid aga huvitasid eeskätt siinsed ametiasutised.“

„Täna. Kuulasin suure huviga ... Välisministeeriumi näitaste juba. Ka Teedeministeeriumi asukohta oleks mul vaja teada.“

„Seesama vana terava viiluga maja, otsaga platsi poole ... Nüüd aga vabandage mind, pean ruttama ametisse.“

Täna lahkett noormeest senistegi juhataste eest.

Lähen Välisministeeriumi; käin osakonnast osakonda, seni kui viimati jõuan õigesse kohta. Nii on mul küllalt juhust vaadelda seda uhket hoonet, kus vanasti peeti suurejoonelisi rüütlite koosolekuid ja pidusid; kus nüüdki vahett korraldatakse vastuvõtte suuremale väliskülalistele.

Mu käigul on aga vähe tagajärgi. Selgub, et ka siin ei teata midagi mu vennast, kes juba aastapäevad pole saatnud Ameerikast ainustki kirja. Ei tea, kas elabki enam. Keegi ametnikett lohutab mind küll, et surma või raskema õnnetuse korral, mis tabanud Eesti kodanikke välismail, saabub harilikult Välisministeeriumi teateid.

Rõhutud meeleolus lahkun ja lähen kaldu üle platsi Teedeministeeriumi. Olen kodunurga haridusseltsi juhataste liige. Selts kavatseb hakata ehitama uut ajakohast rahvamaja. Nagu iga-suguse avaliku asutise ehitusel kunagi, tuli plaan saata kinnitamisele Teedeministeeriumi. Tulin järele kuulama, mis saatus tabas meie plaani. Pöördun ühe noorevõitu härra poole; see ei tea plaanist midagi. Nõutult seisan ja ei tea, kellelt pärida edasi. Lähema laua juures istuv kena preili avab aga suure kirjade väljasaate raamatu; sealt leiab ta, et meie plaan on kiidetud heaks ja juba paari päeva eest saadetud seltsi aadressil tagasi. Võime alustada ehitamisega.

Käin veel Põllumajanduse Peavalitsuses riigimõisade ülem-valitseja jutul.

Tüse lõbus härra lubab meie seltsile korraldada kursusi mõisamajas. Kui aga palun endale anda riigimetsast palke uue lauda ehitamiseks (mille suhtes kohalikkude võimudega ei saa

kokkulepet), soovitab ta mul pöörduda Vismari tän. asuvasse Põllutööstusteeringumi.

Nüüd on mul veel vaja minna Soome saatkonda. Leiangi selle Kohtu tän. ning korraldan meie põllumeeste Soome õppekäigu asja.

Soome saatkonna kõrval hoovis asub ilus suur maja*). Tean, et siin asub Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseum. Koolipäevil korraldati meile siia huvitav õppekäik. Nägime siin rohkesti vanu kalmu- ja aarde-leide meie kodumaalt. Ka Tallinna ajalugu selgitavaid mälestusmärke leidub siin mõningaid.

Nüüd ehib aga hoone esiust uus suur saksakeelne pealkiri: „Saksa Kultuur-omavalitsus“. Siin juhivad sakslastest Eesti Vabariigi kodanikud omi hariduslikke asju.

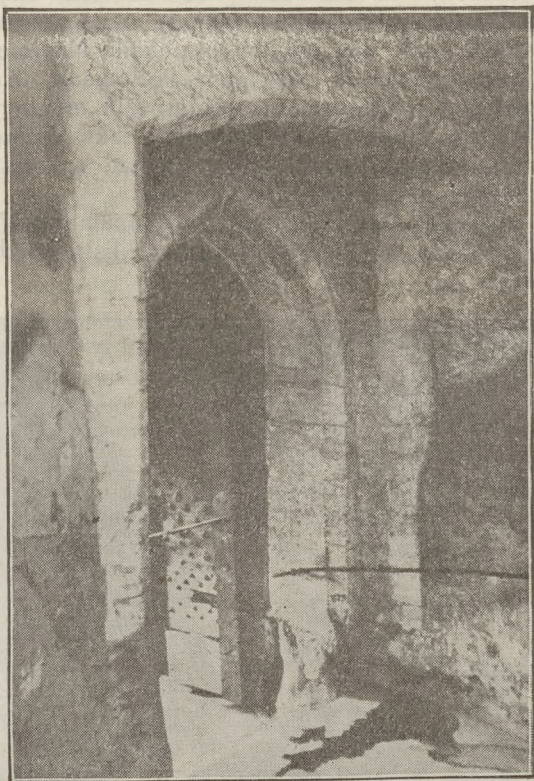
„Ilus, et eestlased, kes ise niipalju on kannatanud võõra võimu all, oskavad hinnata teiste rahvuste kultuurilist vabadust“, mõtlen endamisi.

■ Silmitsen teisigi Toompea maju, mis kuulusid vanasti erandita aadlisoost perekondadele. Siia asuti talveks, et osa võtta seltskondlikust elust ja nautida linnaelu mõnusus. Suvel asuti

*) Itaalia renessaansistiili ehitis; kuulus omal ajal krahv Ungern-Sternbergile.

maal mõisades. Siis olid Toompea majad peaaegu kõik tühjad. Eriti meeldivad mulle ülal Pikkjala ääres asuvad majad, mis oma kõrgusega veel suurendavad järsu mäekallaku mõjukust. Nende vastas näen vana linnamüüri, mis ehitati 1511. a. mitte niivõrt Toompea kaitseks, kui selle eraldamiseks all-linnast.

Peatun ka Lühikejalal asuvas „Rootsi väravas“^{*)}. Läänud sajandi alul suleti veel igal õhtul see suur raske tamme-
puust uks, kuhu on löödud hulk laiapealisi raudnaelu.

Niiviisi edasi jalutelles satun ka Toomkooli tänavale ning peatun v a n e i-
m a Tall i n n a k o o l i e s. Oleme harjunud nägema seda kooli saksa rüütel-
konna koolina. Tegelikult on ta seda aga alles 1765. a. alates.

^{*)} Seda nimetatakse ajaloos juba 1310. a.

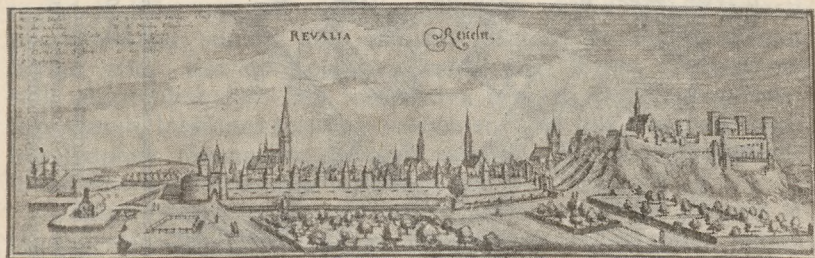
Toomkool on rajatud kirikukoolina 1319. a. 3. jaan. kirjutas Taani kuningas Erik Menved Tallinnasse kirja*), kus ta käskis igale Tallinna kodanikule, mis seisusse ja rahvusse see ka ei kuulu, saata omad pojad ja teised tema majas elutsevad poisid, kes tahavad koolis õppida — Toomkooli. Käsuvastu eksijaid ähvardas künnemargane rahatrahv.

Linlastele loomulikult ei meeldinud see korraldus. Elas ju Toompea algusest saadik hoopis isesugust elu ja oli all-linnale nagu „välismaa“. Kurdeti, et Toompeal koolis käimine olevat kardetav; tee olevat kauge; külm, jää ja lumi, ühtlasi ka mäe küljest pudenevad kivitükid tegevat lastele häda. Tulevat läbi minna kolmest väravast, enne kui pääseb linnast Toomkooli. Esimese ja teise värava**) vahel olevat tee kõigest 7—9 jalga lai. Ühelt poolt teed tõusvat 114 jalga kõrge mägi; teiselt poolt alanevat maa 30-ne jala võrra. Siit olevat sagedasti alla libisenud hobusekoormaid ja jalakäijaid. Olevat veel küll lühem tee linnast teise Toompea värava juurde. Aga seda ei saavat tarvitada ei ratsa ega rattal. Tugev jalakäija suutvat vaid ronida üles seda mööda, viibides alalises hädahus. Teise ja kolmanda värava vahel tulevat tükki maad käia suure kraavi äärt mööda, mis olevat 24 j. sügav ja ilma mingi kaitsevõreta. Siia olevat sagedasti kukkunud koolilapsi. Ka olevat lapsi uppunud lahtisse kaevu.

Toomkooli ja selle õpilaste vaevalisest olukorrast kõneleb ka Rootsi piiskopp, kes kooli külastab 1627. a. Koolimaja olevat lagunenud puuhoone 20 j. lai ja 22 j. pikk. Viimases klassis olevat 7 õpilast; neist olevat 2 haiged, 2 puuduvat koolist muil põhjustel, ainult 3 olevat tulnud eksamile. Õpilased olevat kuulunud vaesemaisse kihtidesse, nende heaks korjatud armuandeid.

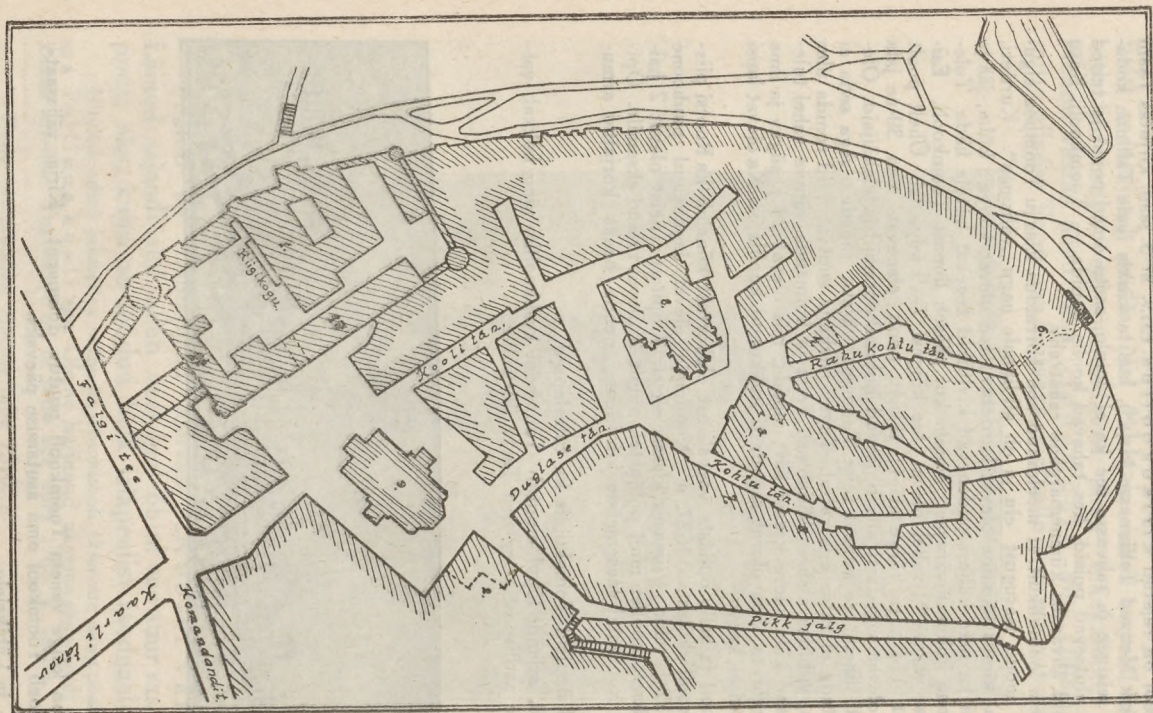
Sel ajal õppisid Toomkoolis ka tütarlapsed.

Alles 18. sajandi lõpul muutub Toomkool keskkooliks ning hakkab valmistama ette aadlisooist poeglasi Tartu ülikoolile.

*) See on kõige vanem Toomkooli puutuv dokument. Kirja väljasaatmise päeva loeb Toomkool oma asutamise päevaks.

**) Pikk- ja Lühikejalg.

Toompea plaan nüüdisajal.

1. Riigikogu; 1-a ja 1-b. Valitsuse ruumid, Sise- ja Kohtuministeerium, Riigikantselei, Riigiarhiiv, Riigiraamatukogu, Politseivalitsus; 2. Riigivanema maja; 3. Välisministeerium; 4. Teedeministeerium; 5. Majandusministeerium; 6. Rahukogu, rahukohtunikud; 7. Muuseum; 8. Toomkirik; 9. Aleksander-Nevski nim. peakirik.

Lossi esisel.

Jõuan viimati kuulsa Toompea lossi ette. Eespool alaneb mägi Kaarli kiriku ja samanimelise puiestee poole. Pahemale jääb kuldkuplitega Vene Aleksander-Nevski nimeline peakirik, mis ehituslaadilt suuresti erineb keskaja hallist müüristikust. Ta ongi ehitatud mitusada aastat hiljem, kui enamik Toompea maju. Selle kiriku ehitas Vene valitsus (a. 1895.—1900.) tahes näidata, et siin nüüd valitseb Vene võim, mis ei hooli vana linna ajaloo, vaid vajutab igale poole oma pitsati.

Kiriku taga näen lihtsat maja, mille ees seisab valvel kaks vahisõdurit, liikumatult nagu kaks tulpa. See on Eesti riigivanema asupaik.

Paremal aga asub loss ise, Eesti kõrgeima võimu — Riigikogu ja Valitsuse tööhoone.

Vahisõdur ei takista mul minemast läbi kõrge võlvvärava lossioue, mille paremat külge piirab mõjukas hoone, uhke omas suurejoonelises lihtsuses, meie Riigikogu, uus ehitus, osavasti paigutatud ja sobitatud siia vanasse ümbrusse.

„Peaks siia sisse pääsema!“ mõtlen endamisi. „Ega ikka enne Tallinnast ei lahku, kui kordki olen näinud ruume, kus tehakse ja kinnitatakse meie riiki juhtivad seadused.“

Astun hoone sissekäiku moodustavale kolmikvõlvialusele ja kavatsen juba avada raske ukse — järsku kuulen aga muusikat, lõbusat marssi sõjaväe orkestrilt. Astun paar samm tagasi ja jään ootama. Riigikogu hoone uksest väljub kiiresti paarkümmend sõdurit ühe ohvitseri saatel. Mehed rivistuvad hoone ette. See on Toompea vahtkond. Teine samasugune salk sõdureid marsib läbi lossivärava orkestri saatel ning rivistub samuti lossioues teistega vastamisi. See on uus vahtkond, mis igapäev lõunapaiku asendab esimese. Seda toimingut nimetatakse „vahtkondade vahetamiseks.“

Vaatan heameelega noori sirgeid poisse rohelistes sineleis ja raudkiivreis. Mulle näib, nagu peegelduks neil nägudes nende ülesande tähtsus: kaitsta alalises valves kodumaa kõrgemat riiklikku võimu.

Orkester vaib.

Mõlemad vahtkonna ohvitserid hüüavad nagu ühest suust: „Vahtkonnad tervituseks valvel! Keskele vaat!“

Ohvitserid paljastavad mõõgad ja saluteerivad. Astudes teineteisele lähemale ütleb ametikaaslane juurdetulejale tasa-

kesi tunnussõna. See sõna on endisele vahtkonna ülemale tagatiseks, et saabunud on õiged mehed. Neile võib ta nüüd üle anda kohustused, mis ta ise oma meestega eile samal ajal ja samal viisil vastu võttis.

Ohvitserid hüüavad:

„Parem pool!“

Uus vahtkond marsib lossi uksest sisse, kus asub vahtkonna ruum. Endine vahtkond väljub väravast ja jääb lossi esisele seisma „püssid hakis.“ Seal tuleb tal seni oodata, kuni uus vahtkond on vahetanud kõik endised „postil seisvad“ mehed. Lossi värava ees kuulen ohvitseri hüüdvat:

„Vahipost nr. 2! Esimene vahetus ette, käies, marss!“

Uus tunnimees astub mõne sammu lähemale. Endine seisab veel „püss jalal.“ Ta ütleb oma kohustused uuele tunnimehele. Kuulen ainult:

„Vahipost nr. 2. Valve all on“ Pikas ühetoonilises kõnes loeb mees teisele ette kõik, mille üle ta peab valvama.

Orkestri saatel lahkub vabanenud vahtkond viimati Toompealt. —

„No eks sa näel!“ kuulen oma seljataga tuttavat häält: „Ei tea, kuhu peab nüüd risti tegema, kui nii põline maamees korraga linna ilmub . . . Ja otse Riigikokku tungibki!“

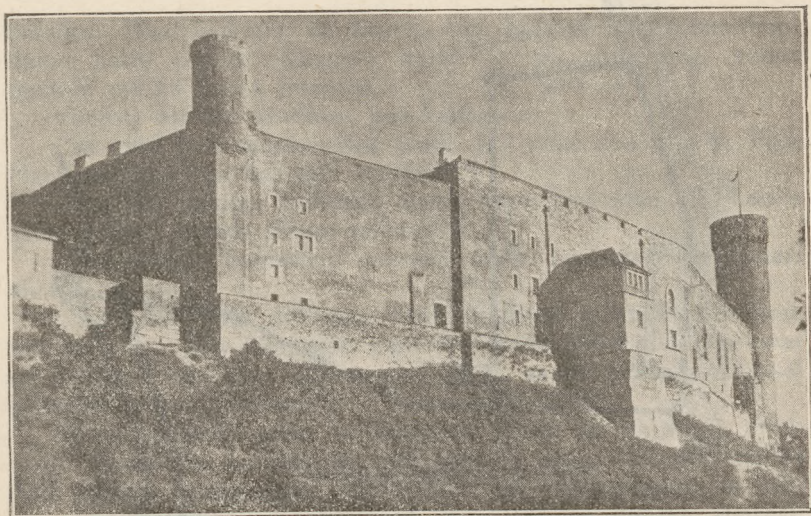
„Ei tungi veel kuhugi. Ei teagi veel hästi, kust siit sisse pääsebki ja kas lastaksegi minutaolist.“

Raputan sõbral kätt ja rõõmustan südamest, et mulle juba võõraks jäänud linnas leiian tuttava. See on va Tõistre Juhan, üleaedne ja noorpõlveseltsiline. Praegu on ta nutikas politikamees ja Riigikogu liige.

Vahetame kiiresti mõne sõna tema ja minu perekonna käekäigu kohta, seletan talle lühidalt oma linnasõidu otstarbe, siis esitan talle kohe palve.

„Kuule, Juhan, sa nüüd tähtis mees oled ja Riigikokku kuulud, näita mulle õige ka seda hoonet ja vii mind kaasa koosolekulegi, kui saad.“

„Ega see nii raske asi olegi, nii hästi üks kui teine . . . Teeme nii, tule minuga ühes pealelõunasele koosolekule; peale selle lõppu käime kõik ruumid läbi, siis vaata nii palju kui süda kutsub . . . Nüüd aga, kui soovid, jalutame pisut ringi, ennem kui lõunale minna. Vaatame kas või väljaspoolt seda vana lossi; see on ikka huvitav ehitis küll, mis seda ütelda.“

Mõnda vana lossi välisilmest ja ajaloost.

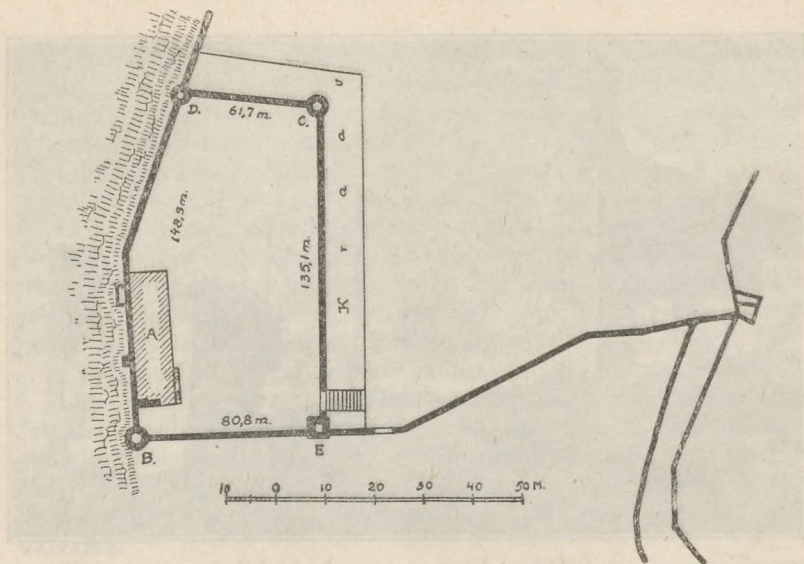
Jõuame läbi lossiesise avara platsi välja puiesteele, kust lõunasse vaadates sinavad Nõmme linna okasmetsad; läänepool aga paistab kaugele merre ulatuv Kopli poolsaar oma ehitistega.

Idapoolle viib nn. Komandandi tee mööda Rootsi kantsist ja Harjuvärava mäest alla Vabadusplatsile.

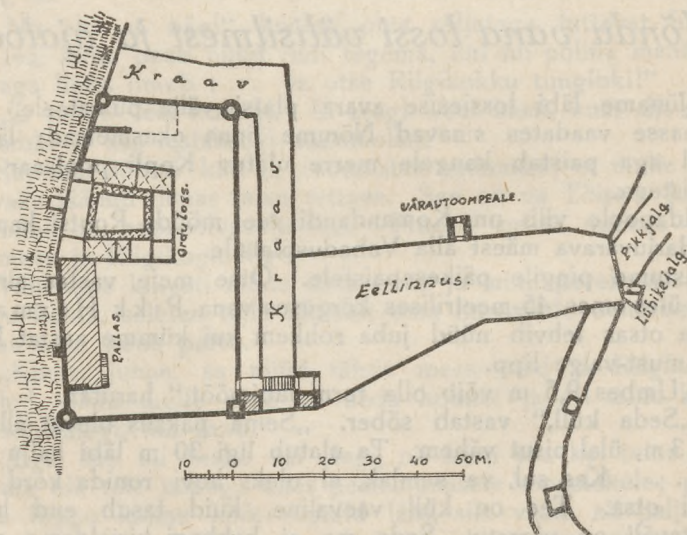
Istume pingile päikesepaistele. Otse meie vastas sirutab end üles omas 45-meetrilises kõrguses vana Pikk Hermann, mille otsas lehvib nüüd juba rohkem kui kümme aastat Eesti sini-must-valge lipp.

„Umbes 9,5 m võib olla torni läbimõõt,“ harutan.

„Seda küll,“ vastab sõber. „Seina paksus olevat allpool ligi 3 m, ülal pisut vähem. Ta ulatub ligi 30 m läbi kalju maa alla . . . Kas sul, va semlak, ei oleks huvi ronida kord üles torni otsa. Tee on küll vaevaline, kuid tasub end hästi. Vaateväli on võrratu. Seda ma ei hakkagi kirjeldama, pead ise nägema. Pead aga kõrvu hoidma kõvasti, et tuul ei viiks sul neid peast. Igapäev peaaegu lõhub ta tuliuue riigilipu rä-

Toompea loss — Taani ajal.)*

Toompea loss — Ordu ajal.

*) Siin toodud neli kavandit Toompea lossist on pärit Dr. E. v. Nottbeck'i ja Dr. W. Neumann'i raam. „Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval“.

balaiks. Seal ülal on ka sireen, mis hakkab esimesena hundama hääre puhul. Kaugele kajab ta siit üle linna, andes teistele märku kaasa hunnata.

Vanasti oli see kindluse pea-kaitsetorn.“

„Sa oled tark mees. Kas tead, kui vana see loss ja Pikk Hermann ongi, ja kes nad ehitas?“

„Eks siis võtame kodumaa ajaloo appi, ses aines olid koolis sama tark,“ vastab sõber naljatades.

„Tuletasingi hommikul meelde seda kuningas Valdemari siiatuleku lugu.“

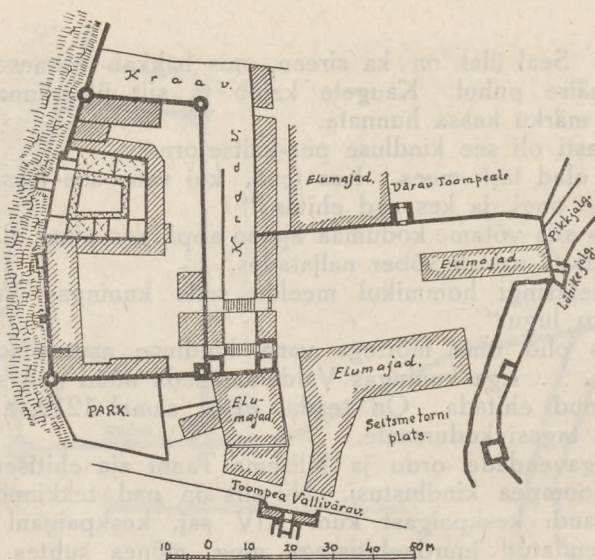
„Siis olid oma mõttega vana kindluse asutamisele üsna lähedal . . . Ega kuningas Valdemar seda nüüd küll suuremat ei jõudnud ehitada. On teada, et ta samal 1219. a. sügisel pöördus tagasi kodumaale.

Möögavendade ordu ja hilisema Taani aja ehitisena tuleb võtta Toompea kindlustusi. Nii siis on nad tekkinud umbes XIII sajandi keskpaigast kuni XIV saj. keskpaigani ja hiljem täiendatud juurdeehitistega ning mõnes suhtes suuresti muudetud.

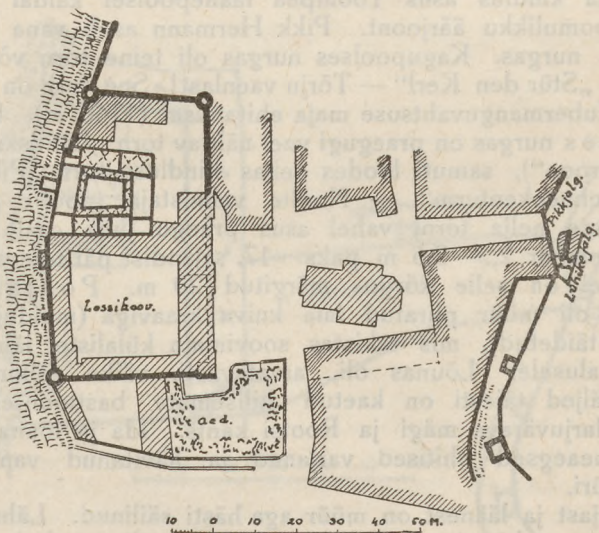
Vana kindlus asus Toompea läänepoolsel kaldal jälgides kalju loomulikku äärjoont. Pikk Hermann asub vana kindluse edela nurgas. Kagupoolses nurgas oli teine torn võörkeelse nimega „Stür den Kerl“ — Tõrju vaenlast! See torn on hävinud vene Kubermanguvalitsuse maja ehitamisel (1768. a.). Kirdepoolses nurgas on praegugi veel nähtav torn „Landskrona“ — („Maakroon“), samuti loodes neljas kindluse torn „Pilsticker“ või „Schneckenturm“ — Noolte valmistaja (noolte voolija).

Nende nelja torni vahel asus praegu juba osalt hävinud kindlusemüür 2,3–2,6 m paks. 17. sajandist päritolevail rootsi plaanidel on selle kõrgus märgitud 20 m. Põhja ja ida küljest oli müür piiratud laia kuiva kraaviga (muidugi, nüüd ammu täidetud), mis takistas soovimata külalistel lähenemast müüri alusele. Lõunas oli, arvatavasti, väike eelkindlustus, mille jäljed täiesti on kaetud hilisemate bastioon-ehitistega nagu Harjuvärava mägi ja Rootsi kants. Ida ja lõuna küljest on veneaegsed ehitised varjanud ja hävitanud vana kindlusemüüri.

Põhjast ja läänest on müür aga hästi säilinud. Lähme õige seda kitsast kõnniteed kaudu, mis viib väljaspoolt lossimüüri tiigi äärde. Vaata siit üles. Eks ole, vägev on see ehitis. Kas ei teki sul tundmus, nagu vaataksid aastasajad siit ülalt

Toompea loss — Rootsi ajal.

Toompea loss — Vene ajal.*)

*) Kavand on tehtud enne peakiriku ehitamist. Kavatsusel oleva kiriku asend on märgitud plaanil pisut teisiti, kui see hiljem ehitati.

alla, ja nagu oleksid meie elupäevad nii ütle mata lühikesed ja meie ise nii tähtsusetud. Vaata siit on läbi lossi müüri mur tud Riigikogu hoone aknad. Osavasti on seda tehtud, ümbruse ajaloolist ilmet rikkumata.“

„Selle vägeva müüri piiratud oli siin omal ajal Taani ase halduri (asevalitseja — capitaneus) asupaik „pallas“ või loss. Sellest Taani lossist ei ole säilinud vähematki maapealset jälge.

Arvatakse, et see olevat olnud kahekordne pikergune hoone. All olid elamud, võib-olla ka kabel, ülal avar saal koosolekuteks ja pidudeks — rõduga ja laia trepiga õue poole. Saal oli ühenduses müürikäigu kaudu „Pika Hermanniga“. Sinna põge nesid saalisolijad kindluse ootamata vallutamise puhul.

1922. a. sügisel leidsid ehitustöölised lossiõues maa all müürijäänuseid, mis arvatakse olevat pärit XIII sajandist ja on näilikult kuulunud muistse „pallase“ hoonesse. See oli vana 1,8 m paks paekivi müür; ta asus otse tänavasillutise all. Edasi kaevates selgus, et müür läheb rööbiti vana kind luse läänepoolse välismüüri, viimasest umbes 11 m kauguses. Vist oligi see „pallase“ õuepoolne sein. Kaevates tuli esile ka vanu trepijäänuseid (mis omal ajal läks õuest teisele korrale), mõned võlvid ja aknaavaused. Viimas test võib järeldada, et need müürid ei kuulunud vanasti keldrikorda, vaid moodustasid hoone esimese korra, olgugi et selle põrand asub praegusest maapinnast 5 m sügavamal. Oleks saanud jätkata neid kaevamistöid, olek sime saanud kindlama pildi sellest arvatavasti esimesest kivist elu- ja valit sushoonest Tallinnas. Kuid tuli ilmsiks, et vanadele võlvidele tugenevad lossiõue läänepoolsed ehitised, mida kardeti altpoolt õõnestada.

Kui taanlased müüvad linna ühes Harju- ja Virumaaga Saksa ordule*), hakatakse siia ehitama suurt ordulossi. Sakslas ed ehitasid oma lossi Taani „pallase“ kõrvale, viimasest põhja poole samuti välismüüri äärde.

Neljatiivulisena ümbritses see suur loss trapetsikujulise õue. Lossi sisemine külg oli varustatud rõduga, kust kaudu pääsis õuest igasse ruumi.

Ka sellest orduvendade vanast asupaigast ei ole säilinud midagi meie päevini. Selle viimased põhjapoolsed müürid hävi sid Eesti Riigikogu hoone ehitamisel. . .

Hoopis iselaadi on olnud elu siin Toompeal alati. All-linna äri line kihin ei ole ulatunud siia üles. Need müürid ei jutusta meile võitlusest igapäevase leiva pärast. Võitlus või mu pärast on neile omasem. Kes on olnud peremees siin kaljusel mäetipul, see on olnud peremees üle kogu maa.

Hoopis iseäralise loo lugesin hiljuti ühest ajalooramatust. See oli 1570. a. Tallinna oli juba olnud kümme konda aastat Rootsi valitsuse all. Holsteini

*) 1346. a.

hertsog Magnus saatis Tallinnasse omad saadikud, et võita linna Moskva suurvürstile. Linn jäi truuks Rootstile. Ainult ülal Toompeal oli kuulda salajasi septsusi Rootsi vastu. Toompeal asus siis oma väeosadega Klaus Kursell. See mees astuski ühendusse vaenuliste saadikutega. Asi tuli aga ilmsiks. Suurreedel 1570 vallutasid rootsi palgasõdurid öösel Toompea ja vangistasid Kurselli ja tema kaaslased. Rootsi sõjakohus mõistis Kurselli surma kui riigiäraandja. Linnas valitses üldiselt venevastane meeleolu.

See sündmus pööras tallinlaste tähelepanu hädaohule, mis meie kodumaad ähvardab idast. 1570/71. ja 1577. a. olidki venelased Tallinna all. Suurte pingutustega õnnestus kaitsta linna. . .

Nüüd, enam kui kolm ja pool sajandit hiljem, mil meie eestlased oleme ise peremehed Toompeal, vaatame meiegi teraselt idasse alalises valves.

Sõbraga niiviisi jutustades, olime jõudnud Tõnismäele, kus asus tema korter. „Tule nüüd võta meil pisut kehakinnitust. Riigikogu koosolek algab kell 5 p. l. Kui oled puhanud seks ajaks, võime ühes minna. . .“

Kellaosut hakkabki juba lähenema viiele. Olen küllalda-selt puhanud ja valmis minema ühes Juhaniga — mu riigiko-guuliikmest sõbraga — koosolekule.

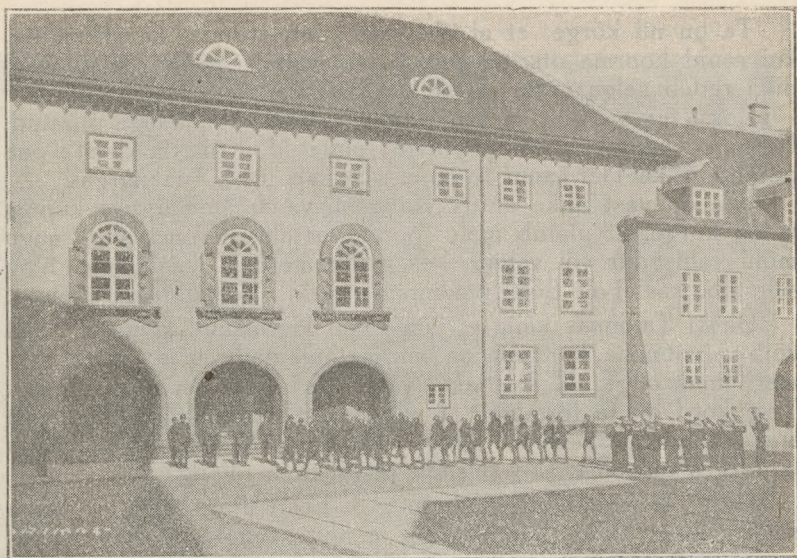
Muidugi, ootate pärast mult Riigikogu hoone sisemuse ja koosoleku käigu kirjeldust, nagu olen teile puhtsüdamlikult jutustanud kõik, mis ma päeva jooksul näinud ja kuulnud Toom-peal.

Arvan aga siiski, et vaevalt veel täna õhtu hilja koosole-kult tulles hakkab teile midagi kirjutama. . .

Kuid, oodake, mul on ju veel üks hea tuttav Riigikogus, sõber Juhanist palju tähtsam mees. See on Jaan Lattik, põline Riigikogu, isegi Asutava Kogu liige. On olnud haridus-ja välisminister.

Tal on kuldne sulg, mis kirjutab lihtsate sõnadega tähtsamaidki asju, ja kirjutab nii, nagu oleks see just eriti määratud minule, teie suurele onule, ja teile ja isegi neile väikestele karujuntsidele, kes jäid minust kelku vedama Schnelli tiigi libedale jääle. . .

Just nii. Tema ongi see õige mees, keda palun kirjeldada teile Riigikogu.

Riigikogu.

Jaan Lattik.

See on selge, et tuleb kangi alt läbi minna. Teisiti Riigikogusse ei pääse. Hoonet ei ole kuskilt näha. Olgugi et rahvasaadikute kodu asub kõrgel kohal, Toompeal, ei paista siiski maja silma.

Ta on peidetud lossi õue nagu mõni saladus või midagi selletaolist.

Kui lossieelsel kivilisel murul ringi vaatad ja just hakkad otsima, et kus on Riigikogu, siin ta peaks olema, siis ei tule teda nii kergesti silmi ette.

Mõni kaugelt tulnud inimene vahest ei otsigi nii hoolikalt ja pöördub tuldud teed mäest alla Kaarli kiriku poole tagasi.

Täismees aga ei anna nii kergesti järele, vaid urgitseb välja peidupaiga, kus elutseb meie rahvaesindus.

Otseteed läbi uhke lossi, kus asub valitsus, viib tee õue. Alumisest maja korrast on tänav läbi aetud ja see lõige ongi kangialune.

Ta on nii kõrge, et ei ole vaja kummarduda, ka siis mitte, kui ronid koorma otsa ja seisad seal vabalt püsti. Võib isegi pika redeli selga võtta ja muudkui minna.

Lossi õu on suur ja avar. Igalt poolt kivimajadega piiratud. Neid on muidugi meelega niiviisi ehitatud. Kõik on kivist: õue põrand, Pika Hermannil torn, mis seisab ühes õue nurgas.

See on vast uhke ehitis. Kangesti vana, ümmarguse kujuga ja nii kõrge, et ulatub igale poole vaatama. Tema ongi nagu mõni vahisõdur või valvur, kes vahib mere ja maa poole ning selgitab, kas ei ole Eesti pealinnale kuskilt hädaohtu varitsemas.

Ükski Tallinnas käija ei jäta Pikal Hermannil käimata. Sealt võib vabalt näha, kui kena on linn ja tema ümbrus ja kui tore on meri linna jalge all. Eestlaste vaba meri, see on meie uhkus. Teinekord on ta tormine ja vihane, nii et lubab kaldad eest ära lõhkuda, teinekord jällegi uinub päise päeva ajal nagu laps, kes on kaua jalul seisnud ja vallatusi teinud.

Pika Hermannil otsas lehvib alati Eesti lipp. Teda ei võeta sealt kunagi maha. Kui on lein ja mure tunginud rahva südamesse, kas mõni riigimees või tähtis rahvajuht surnud, siis lastakse lipp poolvardasse, aga maha ei võeta.

Riigikogu hoone on õue paremat kätt. Annab ikka lükata, kui tahad kiiresti rasket tammepuust ust avada. Niisugust ust iga maja ees ei ole.

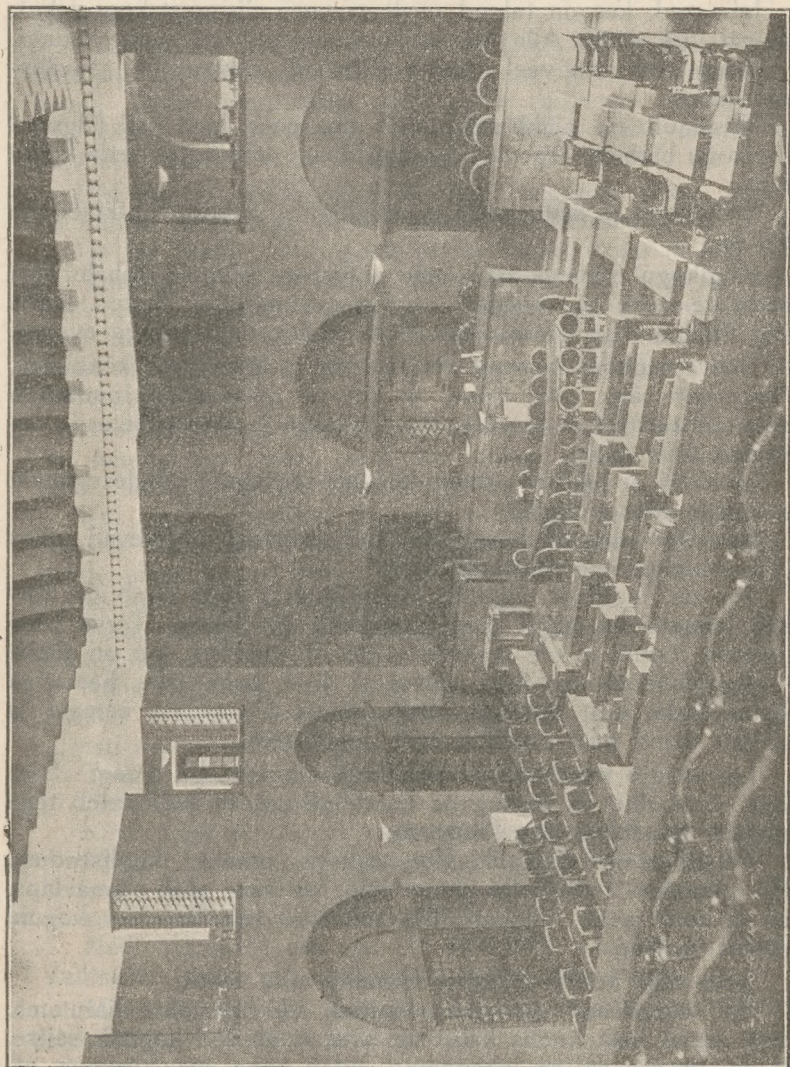
Esimene ruum on kohe eeskoda. See on päris omapärane. Poolpime, salajane, poolvargsi tungib valgus ühest ja teisest kohast eeskotta. Päikese kiired nagu ei julge hästi kindlalt astuda kivimajade keskele. Nemad mängivad parema meelega rohelisel murul ja igal pool teisel, kus ei ole kivimüüri ees. Peab kohe alguses ütlema, et Riigikogus ei ole liialt palju päikest. Ei pääse ligi valgus oma lahkusega igasse kivisoppi.

Selle eest on Riigikogus küllaldaselt kunstlikku valgust.

Kui algab koosolek õhtu tulekuga, siis süttib rahvaesindajate kodus terve tuledemeri. Ülal lae serval tuksatavad lamp lambi järele tulekeeled ja kogu avar saal lööb särava Riigikogu saal on küllalt suur ja tal on ilus kumer värvirikas lagi.

Selle järele algabki varsti Riigikogu koosolek. Sel koosolekul teevad rahvasaadikud seadusi. Järgest luuakse uusi seadusekavasid ja sõelutakse neid siis läbi igast küljest.

Kolm korda heliseb kell läbi Riigikogu ruumide; käib just kui judin üle selja. See on kutse kokkutulekuks.

Riihikogu saal,

Aegamööda ilmuvad saadikud saali.

Inimesed, kes on tulnud pealt vaatama niisugust koosolekut, istuvad ülal rõdul. Alla koosoleku ruumi ei lasta neist kedagi.

Peale selle on veel olemas erikohad ministreile ja välis-saadikuile.

Niisamuti on ajakirjanikkudel oma paik, kust nad jälgivad Riigikogu liikmete tegevust ja kõnesid ning kirjutavad seda kõike lehte.

Sada tooli ja sada lauda on saadikuile, ja mitte ühtki ei ole rohkem.

Riigikogu esimees asub oma abilistega kõrgele kohale otse saadikute ette ja koputab erilise haamriga vastu lauda ning ütleb: „Avan koosoleku!“ Koosolek ongi sellega avatud.

Rahvasaadikud küsivad endile sõna ja hakkavad kõnelema. Mõni peab väga pika kõne, ja kui ta omas kõnes puudutab asju, mis teistele ei meeldi, siis hüütakse temale vahele ja segatakse tema juttu.

Muidugi ei luba koosoleku juhataja seesugust vahelesegamist ja nõuab rahu pidamist.

Saadikud algavad kõnet harilikult sedaviisi, et ütlevad kohe: „Väga lugupeetud rahvasaadikud.“

See on, muidugi, viisakas kõnekäänd ja seda peab iga korralik inimene ka mujal kõnekoosolekuil tarvitama. Terve kõne algusest lõpuni ei ole igakord mitte nii viisakas, kui oli algus.

Aga juhataja on ikka valvel ja lööb kohe jälle haamriga vastu lauda, kui kõneleja eksib omast ülesandest eemale ja hakkab mõnd teist saadikut eriti puudutama.

Las räägib rahulikult ja asjalikult, siis ei sega keegi. Seaduse tegemine on seesugune keeruline asi, et seda tuleb teha pikkade kõneluste ja seletustega.

Teisiti ei ole võimalik. Kui, näiteks, antakse kooliseadust, siis minnakse kohe selle juures tülli, kui vana peab olema laps, kui ta kooli peab minema, kas seitsme-, kaheksa- või koguni üheksa aastane.

Selle asja kohta võidakse kõnelda mitu tundi.

Kui vanaduses on kokku lepitud, siis hakatakse harutama, mitu asatat vaja koolis käia, kas viis, kuus või koguni seitse. Ja kui ka see asi on lahendatud, tuleb kohe uus küsimus otustamisele, et kui palju lapsi võib olla ühes klassis ja ühe õpetaja juhatusel. Jällegi öeldakse, et nii ja nii palju võib

olla ühes ruumis, aga teine raiub vastu ja ütleb, et nii palju peab neid olema.

Häälteenamusega tehakse siis kindlaks, kui palju neid peab olema ja see arv pannakse kooliseadusse kirja. Koosoleku juhataja küsib saadikuilt, kes poolt on, see tõstku käsi. Siis küsib, kes on vastu, ka need tõstku omalt poolt käed. Niiviisi valatakse ka teisi seadusi.

Üht asja ei tohi Riigikogus iialgi vaatamata jätta, sest see on olulise tähtsusega, nimelt kuidas saadikud istuvad. Ei istuta nii, et iga saadik istub sinna partsti maha, kuhu ta just arvab. On kindlad kohad. Istutakse rühmadeviisi, nii nagu koolimajas klassides. Kes laseb näiteks teise klassi poisil minna ja võtta istet kolmandas klassis, sedaviisi ei ole ka lubatud minna ühest rühmast teise. Muidu juttu ajama võib minna, aga päris jäädavalt ei saa.

Need saadikud, kelle isteplatsid on mõlemal pool seinte ääres, istuvad tiiva peal, neid kutsusakse parem ja pahem tiib. Kõik teised Riigikogu liikmed istuvad keskel.

Kui nüüd minnakse ägedasti vaidlema, öeldakse üksteisele vihaseid sõnu, siis lendavad sõnad nagu laastud üle saadikute peade ühest kohast teise. Juhatajal on jällegi tegemist.

Ta saab jagu igasugusest ägedusest.

Varsti raugub sihuke vihahoog ja saadikud teevad jällegi rahulikult oma tööd.

Nalja saab siis, kui mõni esindaja ei oska küllalt asjalikult ja hästi kõnelda, on teinekord harjumata ja ei tule tal sõnad ilusasti asjakohaselt välja.

Teised kihistavad siis tasakesi naeru.

Seda ei juhtu alati.

Riigikogus kõnelevad peale saadikute veel ka ministrid.

Nemad kaitsevad Valitsuse tegevust ja tõrjuvad tagasi etteheiteid, mida saadikud vahel püüavad teha, kui kuskil midagi on sündinud, mis ei olnud korras.

Neilt päritakse siis aru ja küsitakse, kas on ka Vabariigi Valitsusel teada, mis seal eemal riiginurgas sündis.

Ministrid vastavad, sest nemad kannavad selle eest vastutust, et kõik asjad riigis oleksid korras.

Kui Riigikogu koosolek on kestnud küllalt kaua, siis lööb juhataja või esimees jällegi haamriga vastu puldi lauda ja ütleb: „Lõpetan koosoleku.“

Saadikud pudenevad laiali. Ei ole neil nüüd enam silmis mingisugust ägedust, ei ole ka külmi sõnu üksteise jaoks.

Kes veel mõne minuti eest vastaserakonna mehega kiskus, kahmab teisel käe alt kinni ja mõlemad lähevad oma teed nagu kaks ühesugust veetilka või midagi muud ühetoimelist.

Oues on õhtu, mõnikord hiline tund. Seaduste tegemine on mehi tublisti väsitanud. Ruttavad koju.

Isegi läbi salajase õhtuhämara paistab Hermannii otsast lipp. Tuul kisub teda järjest. Lipp ei küsi sellest. Lehvib tuule käes, sest see ongi tema osa seal ülal — võidelda ja elada, ja näidata kõigile, et tema jalge all asub Eesti rahvasaadikute kodu, elab vana Tallinna, mis ei saa kunagi valmis, ja linna külje all lainetab põhjatu sügav tore laht.

